

ՀՏԴ 371.31:809.198.1

Հայոց լեզվի դասավանդման մեթոդիկա

ՄԵԹՈԴԱԿԱՆ ԵՐԱՇՆԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԳՐԱՃԱՆԱԶՈՒԹՅՈՒՆԻՑ Աննա ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

Բանալի բառեր՝ գրաճանաչություն, հնչյունային լսողություն, նախաալբիտական շրջան, երաշխավորություններ, հասկանալով կարդալ, I-IV տեղադրության տառասանիկներ, զծապատկեր, ֆիզիկական զարգացում, սոցիալական պատրաստվածություն, հուզականային ոլորտ, իմացական ոլորտ, առարկայական նկարներ, թեմատիկ նկարներ, պատկերազարդ այբուբեն, շարժական տառեր, ընտրովի ընթերցանություն, ուղղորդված ընթերցանություն, բառապատկերներ:

Ключевые слова: грамота, звуковой слух, преалфавитный период, рекомендации, осознанное чтение, частицы букв I-IV, схемы, физическое развитие, социальная подготовка, эмоциональная волевая сфера, сознательная сфера, предметные картинки, тематические картинки, иллюстрационная азбука, передвижные буквы, выборочное чтение, направленное чтение, зрительный образ слов.

Key words: literacy, sound listening skills, pre-alphabetical period, recommendations, reading comprehension, particles of the letters I-IV, schemes, physical development, social preparation, emotional volitional sphere, conscious sphere, subject pictures, thematic pictures, illustrated alphabet, mobile letters, selective reading, directed reading, images of words.

A. Петросян

Методические рекомендации по грамоте

Статья представляет интерес для учителей начальных классов, председателей предметных методических объединений, контролирующих данный сектор, заместителей директора по учебной части и всех тех, кто интересуется данной сферой.

Рассматриваются пути преодоления проблем, возникающие в процессе обучения грамматическому материалу в первом классе. Эти рекомендации частично способствуют развитию умений осознанного чтения первоклассников, формированию письменной речи.

A. Petrosyan

Methodical Recommendations on Sonliteracy

The article is of some interest for elementary school teachers, heads of methodical unions, deputy directors of studies and all those who are interested in this topic.

Several ways of overcoming difficulties which appear in the process of teaching literacy in the first grade of public elementary schools are considered.

These recommendations partially contribute to the development and formation of first-graders' comprehension reading and writing skills.

Հոդվածը նախատեսված է հանրակրթական դպրոցների կրտսեր օղակում դասավանդող ուսուցիչների, օղակը վերահսկող համապատասխան առարկայական մասնախմբի նախագահների, ուսումնական գծով փոխտնօրենների և առարկայով հետաքրքրվող անձանց համար: Հոդվածում ներկայացված են գրաճանաչության ուսուցման գործընթացում ծառացած դժվարությունների հաղթահարման որոշ ուղիներ, որոնք արդեն դիտարկվել են հանրակրթական տարրական դպրոցների առաջին դասարաններում: Այդ առաջարկությունները մասամբ նպաստում են առաջին դասարանում սովորող աշակերտների հասկանալով կարդալու կարողությունների զարգացմանը, գրավոր խոսքի ձևավորմանը:

Մեր բազմամյա մանկավարժական փորձի արդյունքների վերլուծության, ինչպես նաև վերջին տասնամյակում ուսուցիչների վերապատրաստման գործընթացում ժամանակակից կրթական ծրագրերին ծանոթանալու և դրանցով վերապատրաստվելու, ձեռք բերածը փորձարկելու, դիտարկելու և քաղած հետևությունների հիման վրա մենք առաջարկում ենք գրաճանաչության դասի կազմակերպման մեթոդական երաշխավորություններ, որոնց հիման վրա կարող ենք տարածաշրջանում երաշխավորված «Այբբենարանով» առաջին դասարանում սովորող աշակերտների մոտ առանց դժվարությունների կազմակերպել գրաճանաչության գործընթացը: Իսկ եթե գրաճանաչությունը նպատակային և արդյունավետ կազմակերպվի, 2-4-րդ դասարաններում ուսուցումը կդառնա մատչելի, հետաքրքիր ու բազմաթիվանդակ:

Հուսով ենք՝ ուսուցիչները, հանգամանորեն ծանոթանալով հոդվածին, գրաճանաչության դասավանդման գործընթացում կունենան մեծ հաջողություններ, ինչն էլ կարևորագույն նախադրյալ է կրտսեր օղակում ծրագրային պահանջներն իրականացնելու և կրթական առարկայական չափորոշիչներին հասնելու գործընթացում:

Հաշվի առնելով մեր ուսումնասիրությունների և դիտարկումների արդյունքներն ու եզրահանգումները՝ գրաճանաչության գործընթացում առաջացած դժվարությունների հաղթահարման նպատակով առաջարկում ենք մի քանի դրույթներ:

1. Հատուկ ուշադրություն պետք է դարձնել այն բանին, թե՛ 6 տարեկան երեխան պատրաստ է արդյոք դպրոցական կյանքի և ուսումնառության համար:

Դպրոցական ուսումնառության պատրաստ լինելը չի նշանակում միայն գրել-կարդալ, հաշվել իմանալ, այլ ընդգրկում է երեխայի անձի բոլոր կողմերը՝ սկսած ֆիզիկական զարգացումից մինչև հատուկ գիտելիքների և կարողությունների առկայությունը:

Առանձնացվում են դպրոցին պատրաստ լինելու հիմնախնդիրների չորս խումբ՝

- սոցիալական
- ֆիզիկական
- հուզականային
- իմացական

Սոցիալական պատրաստվածությունը իր մեջ ներառում է երեխայի՝ հասակակիցների հետ շփվելու, իր վարքը խմբի կանոններին ենթարկելու, աշակերտի դերը կատարելու պահանջները:

Ֆիզիկական ոլորտն ընդհանուր առողջությունն է: Ընդհանուր ֆիզիկական զարգացումը կանոնավոր քաշն է, հասակը, մկանային տոնուսը, և այլն, որոնք համապատասխանում են 6-7 տարեկան տղաների և աղջիկների ֆիզիկական զարգացածության պահանջներին: Այն նաև տեսողության, լսողության, մատների նրբաշարժումների (մոտորիկայի) զարգացածության աստիճանն է, երեխայի նյարդային համակարգի վիճակն է՝ գրգռվածության և հավասարակշռվածության աստիճանը, ընդհանուր առողջական վիճակը: Ֆիզիկական ոլորտի պատրաստվածությունը նշանակում է շարժումների ճշգրտություն, ձեռքի վարժվածություն, աչքի և ձեռքի շարժման համաձայնեցվածություն, գրիչ, մատիտ բռնելու և դրանք գործածելու կարողություն:

Հուզականային ոլորտը անմիջական ցանկությունները սեփական կամքին ենթարկելու կարողությունն է: Երեխայի համար դժվար է հարմարվել դպրոցական կյանքին, եթե նա չի կարող տիրապետել և ղեկավարել սեփական անձը: Նա պետք է ժամանակին դպրոց գա, որոշակի ժամանակահատվածում դասարանում նստի, առաջադրանքները կատարի:

Իմացական ոլորտն իր մեջ ներառում է հետևյալ գործընթացները՝ ուշադրություն, հիշողություն, երևակայություն, մտածողություն, ինչպես նաև ձեռքի մանր մոտորիկայի կամ նրբաշարժումների զարգացածություն, որը նպաստում է խոսքի զարգացմանը, քանի որ խոսքի կենտրոնը և այն կենտրոնը, որը պատասխանատու է մատների շարժումների կոորդինացիայի համար, գլխուղեղում գտնվում են իրար կից և փոխազդում են միմյանց վրա: Նկարչությունը, ապլիկացիան, գրաֆիկական վարժությունները կնպաստեն նախադպրոցականների մոտ գրելու հմտության ձևավորմանը: Նախադպրոցական տարիքի ավարտին երեխայի ձեռքը գրելուն պատրաստ է լինում:

Նշված գործընթացները պահանջում են առանձնահատուկ ուշադրություն, քանի որ այս տարիքում դրանք առավելապես ենթակա են զարգացման և կատարելագործման, և դրանց զարգացածության աստիճանից մեծապես կախված է ապագայում երեխայի հարմարված, հոգեբանորեն հասուն և հաջողակ լինելը [1, 45]:

2. Անհրաժեշտ է վերականգնել և կանոնավոր ու նպատակային դարձնել մեր նախկին ավանդույթը. դպրոց հաճախող 6 տարեկան երեխաներին դպրոց հրավիրել օգոստոսի վերջին տասնօրյակին՝ իրականացնելով մեր առջև դրված կազմակերպական խնդիրները: Պարզապես նրանք այդ ընթացքում չպետք է տեսադաշտում տեսնեն իրենց ծնողներին: Դա միայն կլսանգարի գործընթացին: Այդ ընթացքում անհրաժեշտ է՝

- ծանոթացնել աշակերտներին ուսուցչի հետ,
- ծանոթացնել դպրոցական կյանքին և կարգուկանոնին,
- ծանոթացնել աշակերտների իրավունքներին և պարտականություններին,
- սովորեցնել ճիշտ նստել, ձեռք բարձրացնել, խոսելիս կամ պատասխանելիս անհրաժեշտության դեպքում կանգնել,
- մշակել բարձրաձայն և հստակ պատասխանելու կարողություն,
- սովորեցնել լսել ուսուցչի խոսքը և կատարել հանձնարարությունները,

- սովորեցնել լսել ընկերների պատասխանները և արձագանքել դրանց,
- սովորեցնել գրքից և գրենական պիտույքներից օգտվելու և դրանց նկատմամբ խնամքի կանոնները:

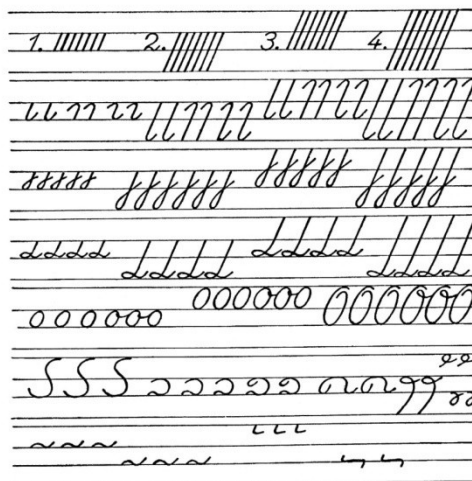
3. Նախաայբբենական շրջանում մեծ տեղ պետք է տալ երեխաների հնչյունային լսողության զարգացմանը: Երաշխավորելի է այբբենարանում տեղ գտած բոլոր առարկայական նկարները բանավոր ենթարկել հնչյունային և տառային վերլուծության՝ սկսած սեպտեմբերի սկզբից: Փորձը ցույց է տվել, որ հոկտեմբերի վերջին, եթե երեխաները կարողանան իրենց ոչ միայն անունները, այլև ազգանունները հնչյունային վերլուծության ենթարկել, նրանք կկարողանան նաև ճիշտ, սահուն, հասկանալով կարդալ նաև գրաճանաչության շրջանի համար նախատեսված բառերն ու բնագրերը: Այդ գործընթացը կնպաստի նաև սովորողների ուղղագրական գիտելիքների ձեռքբերմանը:

4. Երեխաներն առանց դժվարության ըմբռնում են առարկայի նկարը, որի տակ գծված է նրա գծապատկերը, սակայն չեն ընկալում այն: Ընթերցում են ոչ թե գծապատկերը, այլ ասում են միայն ծանոթ առարկայի անունը, ինչն անհանդուրժելի է: Ուսուցիչը պետք է հետևողական լինի, որ աշակերտը ցուցամատը դնի ոչ թե *կարկինի* նկարի վրա, այլ՝ նրա տակ նկարված գծապատկերի վրա:

կ	ա	ր	կ	հ	ն
---	---	---	---	---	---

5. Գրավոր խոսքի զարգացման համար այդ շրջանում ուսուցիչը առաջինից չորրորդ տեղադրության տառամասնիկները /տես՝ ներքոբերյալ նկարը/ աշակերտներին պետք է սովորեցնի այնպես, որ նրանք հասկանան տառամասնիկների չափը, ձևը, դիրքը և իրենք էլ պատմեն դրանց չափի, ձևի, դիրքի մասին, որպեսզի տառերը գրելու ժամանակ կարողանան առանց դժվարության կողմնորոշվել: Վայելուչ գրելու կարողությունների զարգացման համար մեր դիտարկումները վկայում են, որ ուսուցիչը չպետք է գրատախտակին կամ ինքնուրույն աշխատանքի համար նախատեսված թղթում /եթե թուղթը մայրենիի տետրի թուղթ չէ, իսկ մաթեմատիկայի տետրի թղթում ընդհանրապես չի կարելի/ առանց տող գծելու գրի գոնն մեկ տառ: Այդ գործընթացը պետք է տևի նույնիսկ մինչև երկրորդ դասարանի վերջը: Այս հանգամանքը պայմանավորված է 6 տարեկան երեխաների կազմաբնախոսական տվյալներով [4, 127]:

6. Թեմատիկ նկար-պատմությունների ուսուցման ժամանակ երեխաներն ընկալում են նկար-առարկաները և թվարկում դրանք: Յանկալի է, որ ուսուցիչն առաջարկի աշակերտներին յուրաքանչյուր նկար-առարկայի ավելացնել նաև նրանց ինչպիսի լինելը, դրանցով կազմել նախադասություն. դա ավելի կհարստացնի աշակերտի ակտիվ բառապաշարը և կհեշտացնի հետագայում «Հատկանիշ ցույց տվող բառ» և «Նախադասություն» հասկացությունների ուսուցումը:

7. Այբբենարանում ներկայացված է պայմանական նշանների մի համակարգ, որի համառոտ բանալին տրված է դասագրքերի վերջում: Ուսուցիչը պետք է նախօրոք ծանոթանա այդ համակարգին, որպեսզի դասագրքով աշխատելու ընթացքում այդ նշանները ծանոթացնի երեխաներին, քանզի դրանց գիտակցումից է կախված աշակերտների ակտիվությունը: Պայմանական նշանների կիրառումը այբբենարանում նորություն է: Հայ դպրոցի պատմության մեջ գործածված որևէ այբբենարանում մենք չենք հանդիպել պայմանական նշանների. սովորաբար այբբենարանների հեղինակներն առաջնորդվել են այն սկզբունքով, որ այբբենարանը պիտի մատչելի լինի երեխաներին, այնքան պարզ, որ նրանք առանց մեծերի օգնության, ինքնուրույն կարողանան աշխատել դասագրքով: Այնուամենայնիվ, թեև այբբենարաններում տեղ գտած պայմանական նշաններով աշխատելու համար ուսուցիչները հաճախ օգնում են աշակերտներին՝ հաճախակի բացատրելով և հիշեցնելով դրանց իմաստը, փորձը ցույց է տալիս, որ երեխաները յուրացնում են դրանց նպատակադրումները, առաջնորդվում դրանցով: Միաժամանակ մեր դասախոսների ժամանակ կատարած ուսումնասիրություններից եկանք այն համոզման, որ պայմանական նշաններով առաջնորդվելու կարողության ձևավորման գործընթացում ձևավորվում են և զարգանում երեխաների վերացական մտածողությունն ու երևակայությունը: Աշակերտը պետք է ոչ միայն ճանաչի դասագրքում նշված պայմանական նշանները, այլև յուրաքանչյուր նշանի պահանջը ասելուց հետո նոր միայն կարդա տրվածը. օրինակ՝ աշակերտը պետք է ասի նախ՝ պահանջը ըստ պայմանական նշանի՝ «Աջ ու ձախ», հետո՝ մեկնաբանի՝ հինգ. գ-ն ավելացել է աջից, զահ. գ-ն ավելացել է ձախից, գայլ. գ-ն ավելացել է ձախից, գարի. գ-ն ավելացել է ձախից, սագ. գ-ն ավելացել է աջից. /«Այբբենարան», էջ 115/ և այլն: Այս գործընթացը կնպաստի նաև աշակերտների մոտ մաթեմատիկայից առաջադրանքի պահանջը հեշտությամբ ընկալելուն և ինքնուրույն կատարելուն:

8. Մեր մանկավարժական փորձը համոզում է, որ, աշխատելով վանկային մեթոդով, հեշտանում է երեխաների կարդալու կարողությունների ձևավորման գործընթացը. երեխաներն ավելի քիչ ջանքերով ավելի մեծ հաջողություններ են ձեռք բերում: Նախ սովորեցնում ենք գիտակցորեն կարդալ ձայնավոր+բաղաձայն, հետո՝ բաղաձայն+ձայնավոր տառակապակցությունները:

<i>րա</i>	<i>րու</i>	<i>րի</i>	<i>ար</i>	<i>ուր</i>	<i>իր</i>
<i>կա կու</i>	<i>կի</i>		<i>ակ</i>	<i>ուկ</i>	<i>իկ</i>
<i>սա</i>	<i>սու</i>	<i>սի</i>		<i>աս</i>	<i>ուս</i>
<i>տա տու</i>	<i>տի</i>		<i>ատ</i>	<i>ուտ</i>	<i>իտ</i>

Ու այդպես՝ ամեն նոր տառ անցնելիս աշակերտներն արդեն իմանում են, թե ինչ պետք է սովորեն: Յուրաքանչյուր աշակերտի հետ մյուսները մտքում կրկնելով, բառի, մասնիկների ձևն ու կառուցվածքը դարձնում ենք տեսողական մտապատկերներ: Այդ գործընթացը կարելի է իրականացնել միայն գրաճանաչության այբբենական շրջանի առաջինից երկրորդ շաբաթներում:

Փորձը ցույց է տալիս, որ մաքուր վանկային մեթոդով կարդալ սովորեցնելը խոչընդոտում է հասկանալով կարդալու կարողության ձևավորմանը:

Գրաճանաչության այբբենական շրջանի երկրորդ տասնօրյակում անհրաժեշտ է կատարել բառակազմական և վանկակազմական աշխատանքներ պատկերազարդ այբուբենից: Ուսուցիչն անխոս պատկերազարդ այբուբենից ցուցափայտով հերթով ցույց է տալիս այն տառախումբը, որը բառ է կազմում, իսկ աշակերտները ասում են բառը:

Այսպիսին է նաև նորածանոթ տառի ամրակայման, այն պարունակող բառերը և բառակապակցությունները կարդալ սովորեցնելու ուսուցման առաջին քայլերը: Դասի ընթացքում շարժական տառերի օգնությամբ պետք է սովորեցնել կազմել բառեր և ընթերցել: Ընդ որում՝ հմուտ և գիտակ ուսուցիչներն ընտրում են այբբենարանի տվյալ էջի այն բառերը, որոնք, նրանց կարծիքով, երեխաները դժվարու-

թյամբ կկարդան (դրանք հիմնականում բազմավանկ, բազմահնչյուն բառեր են): Նոր հնչյունը ուսուցանելուց հետո, երբ դասարանի մեծադիր տառադարանից (հետո նաև՝ անհատական տառադարաններից) հանվում են ուսուցանվող հնչյունի նախ՝ փոքրատառը, ապա՝ մեծատառը. սկսվում է նոր տառն ունեցող բառերը կարդալու աշխատանքը: Նախ կատարվում է բառի շուրջ հնչյունային վերլուծական -համադրական աշխատանք, հետո երեխաները հանում են այդ հնչյուններին համապատասխանող շարժական տառերը, հաջորդաբար դասավորում, ստանում բառը և կարդում այն միանգամից: Ընթերցելու համար սկզբում առաջարկվում են երկհնչյուն, եռահնչյուն միավանկ ու երկվանկ բառեր, այնուհետև բազմավանկ բառեր, բառակապակցություններ, նախադասություններ, ապա կապակցված խոսք:

9. Մեր մանկավարժական գործնական փորձն ու հատուկ նպատակով իրականացրած գրելու գործընթացի ուսումնասիրությունը մեզ բերեցին այն համոզման, որ տառագրության կարողության զարգացման համար առաջնությունը տալիս ենք տառը գրել միանգամից, ոչ թե՛ «մասնատելով» օրինակ՝ **Ր, ք**: Այսպիսի ընթացքը համապատասխանում է ուսուցման մատչելիության սկզբունքին և օգնում է երեխաներին առանց դժվարության, առանց լարվածության (թե՛ հոգեկան, թե՛ մկանային) գրել բառերը ոչ թե՛ անջատ-անջատ տառերով, այլ միաձույլ:

10. Չսահմանափակվել միայն նախաայբբենական շրջանում նախադասության կամ բառի գծապատկերը կազմելով: Անհրաժեշտ է անպայման կազմել նաև այբբենարանի՝ մինչև վերջին էջերի բնագրերի գծապատկերները, այն էլ, ցանկալի է, գունային տարբերակումներով: Օրինակ՝ կարմիր գույնով ներկել միավանկ, կապույտով՝ երկվանկ, կանաչով՝ եռավանկ բառերը:

11. Նոր նյութի ուսուցման ժամանակ տառը ճանաչել տալուց հետո աշակերտն ինքը պետք է նոր նյութը փորձի ընթերցել, իհարկե, ուսուցչի ուղղորդմամբ:

12. Դասը մեխանիկորեն սերտելուց խուսափելու համար մեծ տեղ պետք է տալ ընտրովի ընթերցանությանը. կարդալ երկրորդ բառաշարքի առաջին բառի վերջին վանկը կամ՝ կարդալ երրորդ բառաշարքի երկրորդ բառի առաջին ձայնավորը, կամ՝ կարդալ բնագրի առաջին նախադասության երկրորդ բառը, երրորդ նախադասության երկրորդ բառը, չորրորդ նախադասության վերջին բառը և այլն:

13. Անձանոթ բնագրերի ընթերցման ժամանակ կիրառել ուղղորդված ընթերցանության մեթոդը. յուրաքանչյուր մտքի ավարտից հետո առաջարկել ասել բանալի բառեր, դրանցից մեկը ընտրել որպես բնագրի պլանի կետ /ցանկալի է ուղղագրական արժեք ունեցող կամ նոր բառ լինի, և աշակերտներն էլ իրենք տառային վերլուծությամբ «թելադրեն» ուսուցչին/: Իսկ բնագրի կարդալուց /աշակերտի կողմից/, բանալի բառերով պլանը կազմելուց հետո առաջարկել այդ բառերով կազմել նախադասություններ բնագրի շուրջ: Դրանից հետո ուսուցիչն իր կենդանի ընթերցանությամբ աշակերտներին ուսուցանում է սահուն, արտահայտիչ և արագ կարդալու կարողություններ: Նոր միայն կարելի է անդրադառնալ բնագրին կից նկարների մեկնաբանություններին: Սկզբում սովորելով գեղեցիկ խոսքը՝ աշակերտը արդեն կկարողանա նկարի երևակայական մասը ոչ միայն ընկալել, այլև այն ներկայացնել ճիշտ ոճով:

Ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ ուսուցիչների և ծնողների մեծամասնությունը պահանջում է երեխաներից շատ կարդալ /10 անգամ նվազագույնը/: Մեր կարծիքով պատճառներից մեկը դա է, որ երեխաները չեն սիրում ընթերցել: Բացի դրանից՝ դա սերտողական հմտություններն է զարգացնում նրանց մոտ, բայց մաթեմատիկայից երեխաները չեն հասկանում առաջադրանքի պահանջը և առանց որևէ մեկի օժանդակության չեն կարողանում կատարել այն: Երեխաները պետք է ոչ թե՛ նույն դասը շատ կարդան, այլ պետք է հասկանալով կարդան, որպեսզի շատ բնագրեր կարդան:

14. Հետ այբբենական շրջանում աշակերտները պետք է ունենան լավ զարգացած հնչյունային խողովություն, որպեսզի տարեվերջին նրանք կարողանան գրատախտակին ինքնաթելադրությամբ գրել «Մայրենի 1» դասագրքի չափածո ստեղծագործություններից որևէ մեկը և կատարել ինքնաստուգում: Ուսումնասիրություններն ու իրականացրած մշտադիտարկումները հնարավորություն են ընձեռել եզրահանգելու, որ այդ ինքնաստուգման ժամանակ աշակերտը չպետք է թույլ տա հինգից շատ սխալ: Այլապես նրանք կդժվարանան երկրորդ դասարանում պահանջվող ձևով կարդալ ու գրել:

Աշխատանքի բերումով երկրորդից չորրորդ դասարաններում մայրենիից և մաթեմատիկայից պարբերաբար գրավոր աշխատանքներ ենք տալիս: Ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ երկ-

որոշ դասարանում բարձր են մաթեմատիկայի և նույնիսկ խիստ ցածր՝ մայրենիի գրավոր աշխատանքների արդյունքները, իսկ 4-րդ դասարանում նույն ուսուցիչների և նույն դասարանի աշակերտների մոտ/, ընդհակառակը, ցածր են մաթեմատիկայի և բարձր՝ մայրենիի գրավոր աշխատանքների արդյունքները: Փաստերը վկայում են այն մասին, որ աշակերտների մեծամասնությունը /սկսած չունենք ներառված երեխաներին/ 7 տարեկանում կարողանում է կրթական առարկայական չափորոշիչներին համապատասխան, այն է՝ թվարկություն, մեծություններ, երկրաչափություն և տեքստային խնդիրներ, ապահովել որակական գնահատական. «7-8-9-10 միավոր», իսկ 10 տարեկանում՝ ոչ: Եվ ընդհակառակը, 7 տարեկանում չեն կարողանում առաջադրանքով թելադրությունից որակական գնահատական ապահովել, իսկ 10 տարեկանում մասամբ են կարողանում: Եթե երեխան 7 տարեկանում կարողանում է հասկանալով բաղադրյալ խնդիր լուծել /հասկանում է, որովհետև ծավալուն չէ, «աչքը չի վախճում»/, ինչու չպիտի կարողանա դա անել նաև 10 տարեկանում: Հասկանալի է՝ մի քիչ ծավալով խնդիրները չեն հասկանում, որովհետև նրանց հասկանալով և հաճույքով կարդալու կարողությունները զարգացած չեն:

Մեր կարծիքով 7 տարեկանում մայրենիի արդյունքները լավ չեն լինում, որովհետև աշակերտների մեծամասնությունը չունի զարգացած հնչյունային լսողություն. մանավանդ բազմավանկ բառերում տառեր, երբեմն վանկեր է բաց թողնում: Ճիշտ գրել անձանոթ տեքստը՝ նշանակում է ճիշտ կարդալ անձանոթ նյութը: Գրաճանաչության պատմությունն ու փորձը արդեն ապացուցել են, որ գրաճանաչությունն արդյունավետ է, երբ կարդալու ու գրելու կարողությունները ձևավորվում են համատեղ, գուցարդված:

15. Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ 6 տարեկան երեխան մի գործունեությունից մյուս գործունեությանը չի կարող սահուն կերպով անցնել, երաշխավորվում է դասագործընթացում անցկացվող ֆիզկուլտդարձները, դիդակտիկ խաղերը, քարտային աշխատանքները կազմակերպել դասի բովանդակության շուրջը: Օրինակ՝ ուսուցչուհին «*S հնչյուն- տառի*» ուսուցման կշռադատման փուլում առաջարկում է.

-ասում եմ բառեր. երբ լսվի *տ* հնչյունը բառակցքում՝ կկանգնեք, բառամիջում՝ կպտտեք գլուխը, բառավերջում՝ կծափահարեք:

16. 6 տարեկան երեխաների մեծամասնությունը հնչյուն-տառի ուսուցման ժամանակ բառաշարքերի բառերը կարդում է որպես բառապատկերներ, մեխանիկորեն, առանց հասկանալու իմաստը: Մեր դասախոսմանից ու դիտարկումներից ելնելով՝ առաջարկում ենք ուսուցիչներին բառերը կարդալ հարցնելուց հետո յուրաքանչյուր աշակերտից անպայման պահանջել դրանցով կազմել բառակապակցություններ կամ նախադասություններ:

Իհարկե, ուսուցիչները այդ բառերից մի քանիսը բացատրում են՝ ցույց տալով համապատասխան առարկան:

17. Հասկանալով կարդալու կարողություններ զարգացնելու համար ոչ պակաս կարևորություն ունի բնագրերին կից նկարների մեկնաբանությունները: Որոշ ուսուցիչներ այդ նկարները մեկնաբանում են նախքան բնագրի ընթերցումը: Մեր ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ այդպիսի ուսուցման ժամանակ աշակերտներին գրավում են միայն այնպիսի ստեղծագործությունները, որոնք ունեն նկարագրադրամներ: Իսկ շատ հաճախ էլ, գննելով այդ նկարագրադրամը, մասամբ ընկալում են իմաստը և շրջում թերթը: Մեր կարծիքով, նրանց խանգարում է նաև կարդալու որակական հատկանիշներին /ճիշտ, սահուն, հասկանալով/ համապատասխան կարողություններ չունենալը և ավելի լավ կլինի, նախ՝ ուղղորդված ընթերցանության մեթոդի միջոցով կարդալ բնագիրը, հետո՝ անցնել բնագրին կից նկարի ուսումնասիրմանը: Դիտարկումները ցույց են տվել, որ այդպիսի ուսուցման ժամանակ աշակերտները ավելի մանրամասն են մեկնաբանում նկարը՝ ընկալելով նրա երևակայական բոլոր կողմերը:

18. Առաջին իսկ դասարանից պետք է զարգացնել սովորողների գործնական կարողությունները՝ նրանց հանձնարարելով հետևյալ վարժությունները.

- շարունակի՛ր անավարտ պատմվածքը կամ հեքիաթը,
- հորինի՛ր մի պատմվածք որևէ հերոսի անունից,

- որոշի՞ր, թե՞ որքան գործողություններ կարելի է կատարել որևէ առարկայի հետ, օրինակ՝ կավճի, մատիտի, փայտի, թերթի,

- որևէ առարկայի համար անվանի՞ր որքան հնարավոր է շատ հատկանիշներ և այլն:

Գործնական վարժությունները կատարելիս պահաջվում է տարբեր վարկածների առաջաձևան նպատակով մտածողության ճկունություն և յուրօրինակություն, ինչպես նաև այնպիսի անձնային որակներ, ինչպիսիք են ակզբունքայնությունը, ազատ ինքնարտահայտումը և այլն [15, էջ 9]:

19. Բարբառախոսությունը և դրանից բխող լեզվական-արտասանական թերությունները ևս լրջորեն խանգարում են գրաճանաչության ուսուցմանը և բացասականորեն ազդում խոսքի մշակույթի վրա:

Պայմանավորված Ղարաբաղի բարբառի և նրա հնչյունային վերարտադրման ինքնատիպությամբ՝ մեր ուսումնասիրությունները պարզել են, որ երեխաների լեզուն պետք է «բացել»: Ուսուցչի կենդանի խոսքը, նրա հետևողականությունը՝ աշակերտների խոսքի հղկման նպատակով, կարևոր նախադրյալներ են 6 տարեկան երեխաների կարդալու կարողությունների ձևավորման գործընթացում:

Բացի ուսուցչի խոսքից՝ մենք կարևորում ենք նաև նկար-առարկաների, բառաշարքերի բառերի ճիշտ արտասանությունը, շեշտների ճիշտ տեղադրությունը. օրինակ՝ աղվես, ոչ թե՛ աղվես, արլո՛ր, շեփո՛ր, պարա՛ն և այլն:

Կարևորում ենք նաև նախապբենական շրջանում, գրական ունկնդրման, տառաճանաչության ժամերին աշակերտներին պարբերաբար սովորեցնել ասմունքել, պատմել:

Գրականություն

1. Գյուլամիրյան Ջ.Հ., «Զանգակ» այբբենարանի և նրան կից «Ես սովորում եմ գրել» տպագիր հիմքով տետրերի (4 մասով) մեթոդական ուղեցույց, Եր., 2003, 178 էջ:
2. Սարգսյան Վ. Ա., Այբբենարան, Եր., 2013, 156 էջ:
3. Տեր-Գրիգորյան Ա., Գրաճանաչության մեթոդիկա, Եր., 1968, 242 էջ:
4. Տեղեկագիր ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության, հ.6, 2007, էջ 7-39, 64 էջ:
5. Հայոց լեզու և գրականություն: Հանրակրթական դպրոցի առարկայական չափորոշիչ և ծրագիր, Եր., 2006, 148 էջ:

Տեղեկություններ հեղինակի մասին

Աննա Պետրոսյան – «Մեսրոպ Մաշտոց» համալսարան

E-mail: anna.petrosyan5@gmail.com

Հոդվածը տպագրության է ներառվել խմբագրական կոլեգիայի անդամ, ք.գ.դ. Լ. Հովհաննիսյանը: